

Upplands Fornminnesförening

Styrelsens berättelse över föreningens verksamhet arbetsåret 1962–1963

IN MEMORIAM

Under det gångna verksamhetsåret har Upplands fornminnesförening förlorat tre av sina hedersledamöter, nämligen f. landshövding Sigfrid Linnér, som åren 1931–1944 var Upplands fornminnesförenings ordförande, fil. dr Herbert Rettig samt f. ombudsman Tycho Hedén. Under året har Roslagens sjöfartsminnesförenings sekreterare, agronom Gunnar Bergman, avlidit. Fornminnesföreningen bevarar de bortgångna i tacksam hågkomst.

STYRELSE

Fornminnesföreningens styrelse har arbetsåret 1962–1963 haft följande sammansättning:

Landshövding Olov Rylander, Uppsala, ordförande
Professor Sven Hörstadius, Uppsala, vice ordförande
Friherrinnan Beth de Geer, Upplands-Väsby
Direktör Göran Knutsson, Uppsala
Bankdirektör Gunnar Rosenborg, Uppsala, skattmästare
Landsantikvarie Nils Sundquist, Uppsala, sekreterare
Direktör Eric Wolrath, Uppsala
Notischef Ellis Edman, Uppsala
F. d. regeringsrådet Adolf Lundevall, Stockholm
Ingenjör Eric Åberg, Uppsala
Rektor Nils Göransson, Sollentuna
Stadsbibliotekarie Thore Floderus, Enköping

Utsedda av Uppsala läns landsting:

Landstingsman Harald Gustafson, Gamla Uppsala
Lantbrukare Birger Karlsson, Härkeberga, suppleant

Utsedda av Stockholms läns landsting:
Riksdagsman Martin Söderquist, Solna
Herr Eric Skånberg, Lidingö, suppleant

Utsedda av Uppsala stad:

Förste arkivarie Manne Eriksson och läroverksadjunkt Stiv Jakobsson med målarmästare Alfred Holm och fru Margit Ringenson som suppleanter.

Förvaltningsutskott: Landshövding Rylander, ordf., professor Hörstadius, förste arkivarie Eriksson, direktör Wolrath, landstingsman Gustafson, riksdagsman Söderquist, skattmästaren och sekreteraren.

Revisorer: Föreningens revisorer har varit f. d. riksbanksdirektör G. A. Barre, bankkamrer Gösta Holdo och riksbanksdirektör C. E. Leffler med lantbrukare Martin Ehrengren, Rasbo, och direktör Lars-Olof Lindqvist, Uppsala, som ersättare. Av Uppsala stad utsedd revisor har varit svetsaren O. Nordström med köpman Herbert Ahlqvist som suppleant.

PERSONAL

Ordinarie tjänstemän hos Upplands fornminnesförening har varit landsantikvarie Nils Sundquist och antikvarie Anna-Märta Berg. För extra arbeten vid byggnadshistoriska undersökningar har under år 1963 anlitats fil. kandidaterna Ola Ehn och Lars Gezelius. Den medeltidsarkeologiska undersökningen av Uppsala franciskanerkloster i kv. Torget har under tiden 1 maj–30 juni 1962 omhänderhåfts av kand. Gezelius och under tiden 1 juli–22 sept. av fil. mag. Kjell Lundholm. Undersökningen har bekostats av Byggnadsfirman Gottfrid Lindgren AB.

Som arkivarbetare, avlönade med medel från Kungl. Arbetsmarknadsstyrelsen, har tjänstgjort Stina Norman, Anna-Lisa Ström, Algot Weidenfeldt, Erik Abrahamsson, Gustaf Moberg och Sven Österberg.

Tiden 1 juni–31 aug. 1962 har landsantikvarien åtnjutit fortsatt sjukledighet med antikvarie Anna-Märta Berg som vikarie.

MEDLEMMAR

Antalet medlemmar i Upplands fornminnesförening uppgår till 3 565, därav 164 ständiga och 663 familjemedlemmar. Under året har tillkommit 211 och avgått 196.

ÅRSMÖTE, UTFLYKTER OCH VINTERTING

Årsmötet hölls söndagen 3 juni 1962 i Tierps yrkesskola under ordförandeskap av landshövding Olov Rylander. Stadgeenliga val företogs och revisionsberättelsen upplästes och godkändes. Till föreningens medaljörer utsågs f. d. folkskollärare Nils J. Nilsson, Uppsala, och bokbindare Erik Holmberg, Stocksund. I samband med årsmötet ägde vårutflykten rum med 260 deltagare. Gravfältet vid Dragby i Skuttunge socken, Tierps kyrka och Gammalgård, Strömsbergs bruk och Sikhjälma fiskeläge besöktes. Middag intogs på Älvkarleby Turisthotell.

Höstutflykten ägde rum söndagen 30 september 1962 med besök i Enköping, där Vårfrukyrkan och ruinerna av S. Ilianskyrkorna studerades, Revelsta-fatburarna i Altuna, socknens hembygdsgård och kyrka samt »Ulleråkers slott» i Simtuna socken. I höstutflykten deltog nära 70 personer.

Vintertinget hölls söndagen 3 februari 1963 på Upplandsmuseet. Prof. Sten Carlsson höll föredrag om Carl XIV Johan, varefter den i museets Stadshall pågående minnesutställningen Carl XIV Johan demonstrerades av antikvarie Anna-Märta Berg och amanuens Märit Mårtensson. Disa Gilles pris utdelades till Täby hembygdsförening och utdelningen ur Landshövding Hilding Kjellmans hembygdsgård tilldelades Tierps hembygdsgille.

ÅRSANSLAG

För år 1963 har Upplands fornminnesförening erhållit i anslag från Uppsala stad kronor 25 000, från Uppsala läns landsting kronor 17 000 och från Stockholms läns landsting kronor 6 500. Uppsala stad har därtill anslagit hyresmedel för magasinslokaler för fornminnesföreningens museisamlingar. Det statliga bidraget till landsantikvarie- och antikvarielönerna har utgått med kronor 30 000.

FORNMINNESVÅRD OCH KULTURMINNESVÅRD

Fornminnesärenden

Under året har skelettgrav, påträffad vid lertäkt vid Vaksala Tegelbruk, Brillinge, *Vaksala sn*, delvis undersökts. Vidare har en stockbåt, funnen vid Hallsjön, *Hökhuvuds sn*, undersökts, uppmätts och fotograferats. Byggnadsplaner och avstyckningsärenden har granskats och yttranden till Riksantikvarieämbetet avgivits efter besiktning på platsen för föl-

jande områden: Vreta 1² och 1³, *Häggeby sn*, Hagby 1¹, *Rimbo sn*, Jönninge 1: 2, *Stavby sn*, Karby 7¹, *Vendels sn*, Tiby 8¹, *Börje sn*, Snugga 1¹⁰, *Björklinge sn*, Blacksta 3⁸, *Jumhils sn*, Alby 1²⁻⁴, *Vänge sn* samt Fjuckby 5: 12, *Årentuna sn*. Utomplansbestämmelser för Vendels kommun har granskats och yttrande avgivits till Riksantikvarieämbetet.

Förslag till vägombyggnader har granskats på platsen och yttrande avgivits till ämbetet i fråga om ombyggnad av väg 519 Enköping–Veckholms kyrka, delen Rickeby, *Boglösa sn*, väg 282 Knutby–Edsbro, *Knutby sn*, väg 1086 Bladåker–länsgränsen Veskinge, *Bladåkers sn*, väg 282 länsgränsen Löt–Almunge–Knutby–Edsbro, delen Länna–Almunge, *Almunge sn*, samt väg E 4 Stockholm–Uppsala–Gävle, delen Kumla trafikplats–Läby m. fl. platser. Under året har besiktningssesor rörande fornlämningar dessutom företagits till Åhl 1², *Vårfrukyrka sn*, där grustäkt intill gravfält planerats, Husby 2¹, *Lena sn*, där Lena grustag planerat vidgad grustäkt, till Vendels bygdegård, *Vendels sn*, för granskning av schakt för avloppsledning, till *Enköping*, där å mark tillhörig Enköpings Trädskola och Fröhandel fornlämningar påträffats samt till *Skäfthammars sn*, där runsten planerats att flyttas från Gimo herrgårds-park fram till Skäfthammars kyrka.

Byggnadsärenden

Under landsantikvariens sjukledighet har antikvariern handlagt löpande ärenden. Yttrande till Riksantikvarieämbetet har avgivits i fråga om det kulturhistoriska värdet hos det s. k. Rappska huset i kv. Hervor, Uppsala, varvid byggnadens värde som synnerligen god exponent för jugendarkitekturen i vårt land understrukits. Ett av Uppsala universitets Byggnadskontor upprättat förslag till ombyggnad av östra delen av Skytteanus vindsvåning har granskats och yttrande avgivits. Till Riksantikvarieämbetet har framförts förslag till registrering av Gamla Observatoriebyggnaden, Svartbäcksgatan 7, i kv. S:t Per i Uppsala som byggnadsminnesmärke.

Förslag till el-installation och reparationsarbeten i Vidbo kyrka har granskats och genomgått på platsen och yttrande avgivits till Riksantikvarieämbetet. Rapport har översänts till Ämbetet om fynd av rikt ornerade medeltida vindskidor, påträffade vid omläggning av spåntaket i Lagga kyrka. Om Vägförvaltningens begäran om utrivning av bron över Jumkilsån, den s. k. Löpsbron, i Åkerby sn, har yttrande avgivits. På begäran av Riksantikvarieämbetet har förteckning upprättats över

fasta fornlämningar och byggnader av kulturhistoriskt värde i enskilda kulturminnesvårdande organisationers eller institutioners ägo.

Under tiden 1 maj–31 augusti 1962 övervakade antikvarien den medeltidsarkeologiska undersökningen av Uppsalas franciskanklosters ruin i kv. Torgets norra del, där ruinerna efter franciskankyrkans östra parti frilades. I samband med rörlägningsarbeten å Riddartorget påträffades, intill Värmlands nations hus, ett sakristicellarium, hörande till S:t Eriks forna kyrka, rivna på 1700-talet. Byggnadslämningarna uppmättes och fotograferades. Byggnadshistoriska uppmättnings-, undersöknings- och fotograferingsarbeten har verkställts vid en rad byggnader och gårdar, som stått inför rivning, nämligen Littorinska gården i kv. Kaniken med bebyggelse i huvudsak från 1700- och 1800-talen men även med rester av en medeltida byggnad; den gamla bryggerigården i kv. Trädgården med byggnader från 1700-talet och 1800-talets början; Ulanderska gården i kv. Rådhuset, till största delen från 1850- och 60-talen men med rester av det Sigfridssonska huset från omkring 1660 samt den gamla Sysslomansgården från 1700-talet i kv. Rudan; vidare vid några mindre gårdar och enstaka byggnader i kv. Bryggaren, Rosendal, Svalan, Svan och Vindhem. Fotografering har utförts i domkyrkan i samband med de undersökningar, som utförts på valv och väggar i vissa kapell inför den förestående restaureringen. I kvarteret Svan har fynd från kistbegravning, troligen tillhörande S:t Pers kyrkogård, besiktigats.

I Enköping har besiktning utförts vid schaktningsarbeten intill kloster-ruinen på Munksundet samt uppmätning och fotografering av äldre bebyggelse i kvarteret Kaplanen.

Byggnadshistoriska uppmättnings-, undersöknings- och fotograferingsarbeten har utförts vid Alunda kyrka i samband med dess yttre restaurering, vid Rickomberga skola och Sunnersta herrgård i Bondkyrko socken, Storgården i Gamla Uppsala socken, Folkmora gård i Hökhuvuds socken samt vid Uppsala Näs prästgård.

Från 1 sept. 1962 till 30 april 1963 har landsantikvarien handlagt de löpande ärendena. Kulturhistoriskt kontrollanskap har utförts vid den yttre restaureringen av Skogstibble och Västlands kyrkor. Förberedelser har utförts för restaurering av Funbo, Vaksala, Rasbo, Tegelsmora och Söderfors kyrkor. Kulturhistorisk rådgivning har lämnats vid restaurering av Tingssalen från Ortala-lund vid Väddö folkhögskola samt vid Dekanhuset och Oxenstiernska huset i Uppsala. Rådgivning har lämnats vid iordningställande av den ovan nämnda nya seminarielokalen i Skytteanus vindsvåning, vid det s. k. Biskopshuset intill Bälinge kyrka samt

vid det gamla timmermagasinet vid Knivsta kyrka. Sedan under den nyutsedde domkyrkoarkitektens för Uppsala domkyrka ledning undersökningsarbeten av domkyrkans interiör påbörjats, har i samarbete med Riksantikvarieämbetet den ovannämnda kulturhistoriska registreringen påbörjats.

I kulturminnesvårdsfrågor har bl. a. yttranden avgivits till Riksantikvarieämbetet om Uppsala slotts framtida disposition och om flyttning till ny plats av minnesstenen över Kungl. Upplands Artilleriregemente.

Landsantikvariern har på uppdrag av drätselkammaren i Uppsala undersökt möjligheterna att få en sådan tomtreglering till stånd inom kv. Torget i Uppsala att det forna franciskanklostret skall kunna friläggas och konserveras såsom ruinpark. För Enköpings stad har yttrande avgivits rörande det kulturhistoriska värdet hos den s. k. Änkehusgården vid Munksundsgatan.

Övrig kulturminnesvårdande verksamhet

Landsantikvariern har medverkat i förberedelsearbeten för kyrkojubileet i Uppsala 1964 samt deltagit i kulturminnesvårdskommitténs i Uppsala inventering av den äldre bebyggelsen i Uppsala samt dess kulturhistoriska klassificering.

Följande föredrag och demonstrationer må framhållas: Vid H. M. Konungens besök i Enköping 15 sept. 1962 har landsantikvariern demonstrerat Enköpings kulturminnesmärken, bland dem Vårfrukyrkan, S:t Ilians kyrkas ruin samt franciskanklostrets ruin. Visning av Uppsala franciskanklostrets ruin för Uppsala Rotaryklubb 12/9 1962, föredrag vid Gränomekursen över ämnet »Hembygdsarbetet och kulturminnesvården» 21/10 1962, rundvandring i det äldre Uppsala med föreningen Vårda Uppsala 23/10 1962, föredrag vid Upplands-Väsby's hembygdsförenings årsmöte 16/11 1962, demonstration av platsen för den forna S:t Eriks kyrka i Uppsala 1/12 1962, föredrag vid Upplands nations 300-åriga inspektorsjubileum 9/2 1963, föredrag inför Uppsala Rotaryklubb om »Johan III i Uppsala» 23/1 1963, demonstration av Uppsala domkyrka för föreningen Vårda Uppsala 12/2 1963, föredrag inför Mercurii-sällskapet om det äldre Uppsala 14/2 1963 samt inför Folkpartiet i Upplandsmuseet 25/2 1963, demonstration av Upplandsmuseet inför Drottningholmsteaterns Vänner 3/3 1963, föredrag om franciskanerna i Uppsala inför Svenska Fornminnesföreningen i Stockholm 1/3 1963, föredrag om Dekanhuset i Uppsala och dess miljö inför föreningen Vårda Uppsala 14/3 1963, föredrag inför Uppsala arbetarekommuns

kurs om äldre och nyare bebyggelse i Uppsala 22/3 1963 samt demonstration av Upplandsmuseets specialutställning »Från småstad till storstad» inför Folkpartiets Fjärdingsgrupp 6/5 1963, föredrag inför kyrkogårdsnämnden i Uppsala om 1800-talets Uppsala 2/4 1963, föredrag om Uppsala stads historia samt rundvandring i det äldre Uppsala med kursen »Uppsala guide» 22/4-23/4 1963, demonstration av Uppsala domkyrka och dess miljö inför arkitektelever från Chalmers tekniska högskola i Göteborg 4 maj 1963.

Landsantikvarien har såsom styrelsesuppleant deltagit i kulturminnesrådets för Stockholms län arbete samt såsom styrelseledamot i Turisttrafikförbundets för Uppsala stad och län samt Bildningsförbundets för Uppsala län verksamhet.

Följande uppsatser har författats: »Upplänningarna under Virgo», i *Upplands Nations Årsskrift* 1961; »Fyra kyrkor under höggotiken i Uppsala», i *Upsala Nya Tidnings* julnummer 1962; »Upplandsmuseet i Uppsala», i tidningen *Upplänningen*, nr 4, 1962.

PUBLIKATION

Under året har föreningens årsbok **UPPLAND** 1962, under redaktion av Nils Sundquist, Manne Eriksson och Anna-Märta Berg, utgivits. Ur innehållet anföres: »Uppsala domkyrkas yttre resning under höggotiken» av *Nils Sundquist*; »Ångbåtstrafiken Sigtuna-Stockholm» av *Gunnar Hellström*; »Fiskebebyggelse och fiske vid Upplandskusten» av *Nils J. Nilsson*; »Ingstarbobonden och brudkronan i Österlövsta» av *Gunnar Alnebring*; samt »Fiskarspråket vid Upplandskusten» av *Aron Hallenberg*. Under året har under redaktion av Nils Sundquist häfte 48: 2-3 av *Upplands fornminnesförenings* tidskrift utkommit med innehåll: »Singö, En roslagssockens krönika» av fil. dr *E. Alfred Jansson*.

FORNMINNESFÖRENINGENS INKÖPSKOMMITTÉ

Kommittén har genom sin sekreterare antikvarie Anna-Märta Berg, som samrått med Upplandsmuseets amanuens Agneta Furumark, inköpt bl. a. följande föremål:

Silver: Gräddsnpipa, rokokostil, tillverkad 1777 av uppsalamästaren Carl Fahlberg.

Porslin: Bålar, en av kompaniporslin, dekorerad med akantusrankor och Karl XII:s nödmynt, 1750-60-tal, en av flintporslin med tryckdekor

i blått, Rörstrand, 1800-talets början, och en med Minervamönster, Gustafsberg, 1860–90-tal samt uppläggningsfat med tryckdekor i lila, Gustafsberg.

Lergods: Blomkruka, gulglaserad, Höganäs, 1830–50-tal.

Stengods: Vas, Jugend, 1900-talets början.

Glas: Skål med slipad och etsad empiredekor, svensk tillverkning, omkring 1820, vas i överfångsglas, signerad Gallé, 1890-tal samt kristallskål på fat och med graverad dekor, signerad Edvard Hald, Orrefors, 1927.

Vidare har inköpts ett klockställ för fickur, rokokostil, av förgyllt trä, 1750-tal, fickur tillverkat av Jonas Wiberg, Enköping, med silverboett stämplad PS, Stockholm 1781, smörask med lock av äldvallsporfyr, tobaksburk av kolmårdsarmor samt ett tiotal väggbonader och tavlor med religiösa tänkespråk från 1800-talets slut–1900-talets början.

KVEKGÅRDEN

Kvekgården, fornminnesföreningens friluftsmuseum för allmogekultur i Fröslunda socken, från 1700-talets andra hälft, med mangård och fägård, bestående av omålade timmerlängor med halmtak, har varit tillgänglig för allmänheten och visats efter tillsägelse av fru Larsson. Under året har gärdesgårdar och stängsel översetts.

BIBLIOTEK OCH ARKIV

Upplands fornminnesförenings bibliotek och arkiv har under året utökats dels genom gåvor, dels genom byten med andra fornminnesföreningar och hembygdsförbund. Till föreningens arkiv och bibliotek har bl. a. överlämnats litteratur om Spånga folkskolor 1798–1942, »Teaterns historia» av Herman A. Ring 1898 och »Marskalk Bernadotte» av Hans Klæber, 1913, samt ett antal fotografier av Uppsala gamla teater, tagna av fotograf Sundgren, av tobakshandlanden och teaterdirektören Carl Peschel-Barowiak från 1880–90-talen samt av skogskolning i Uppland 1940–45.

VERKSAMHET NÄRA KNUTEN TILL FÖRENINGEN

Disastiftelsen, ägare av Disagården, friluftsmuseet för uppländsk byggnads- och allmogekultur, i Gamla Uppsala, har fortsatt sin verksamhet genom sitt verkställande organ Disanämnden. I *Disanämnden* ingår

ledamöter, valda av Upplands nation, Upplands fornminnesförening, Uppsala fabriks- och hantverksförening, Uppsala läns hemslöjdsförening, Uppsala läns husmodersförbund, Uppsala stad och Jordbrukareungdomens förbund.

Disanämndens verkställande utskott har, förutom av den av Upplands nation utsedda ordföranden professor Tord Skoog, bestått av fru Karin Bratt, vice ordf., landsantikvarie Nils Sundquist, sekreterare, och vald av nämnden f. d. regeringsrådet Adolf Lundevall, skattmästare.

Till underhåll av Disagården för år 1962 har Disastiftelsen från Uppsala stad erhållit kronor 3 000.

Disagården har under säsongen 1 maj–30 sept. 1962 hållits öppen vardagar kl. 11–17, sön- och helgdagar kl. 13–17. Som vaktmästarepar har tjänstgjort herr och fru Bernhard Fasth. Antalet besökare har varit 1 950. Skolklasser från Strängnäs, Solna, Sandö, och Ägelby, Helsingfors, liksom Domarringens skola, folkskoleseminariet, Bergaskolan, Kungsängsskolan, Rosendals skola, Kommunala flickskolan, Brantingskolan, Granbergsskolan i Uppsala och Vaksala folkskola har besökt Disagården. Skolklasser från Uppsala under lärares ledning får besöka gården utan avgift. Vidare har Bälinge hembygdsförening, Uppsala Esperantoförening och studiegrupper från Tyskland och Österrike besökt gården. I likhet med föregående år har Svenska Ungdomsringsens uppsalaavdelning fått disponera gården för dansaftnar mot en provision på inträdesbiljetterna.

Under juli månad har Disagården demonstrerats på söndagarna av fil. kand. Birgit Cejic.

Stiftelsen Geijersgården

Vid Geijersgården har under arbetsåret vissa underhållsarbeten utförts. Stiftelsens ordförande har varit landshövding Olov Rylander och skattmästare assistent Lars Pousette.

Kulturminneskommittén för Uppsala

Kulturminneskommittén har fortsatt sitt arbete med inventering av den äldre kvartersbebyggelsen i Uppsala. Kommittén har lidit en mycket stor förlust i och med ordföranden professor N.-G. Sandblads bortgång i april 1963 och f. stadsbyggmästaren B. W. Åkermans i mars 1963. Ledamöter i kommittén är landsantikvarie Nils Sundquist, stadsarkitekt P. O. Lefvert med vice stadsarkitekt B. Ericsson som ersättare under hr Lefverts vistelse i Nepal samt som stadsbyggmästare B. W. Åkermans

ersättare stadsbyggmästare Bengt Nordlund. Adjungerade ledamöter är fil. kand. Anders Åman och fil. kand. Ola Ehn, sekreterare. Under landsantikvariens sjukledighet deltog t. f. landsantikvarien Anna-Märta Berg i kommitténs arbete. Efter prof. N.-G. Sandblad, har till kommitténs ordf. utsetts landsantikvarie N. Sundquist.

Uppsala 8 maj 1963.

O L O V] R Y L A N D E R
ORDF.

Nils Sundquist
SEKR.